

DAGENS FRÅGOR

Den 10 april 1943.

Företaget och arbetskraften. I en uppsats »Beveridge-planen intime» i föregående nummer av Svensk Tidskrift framkastades, sannolikt med tanke på engelska förhållanden, möjligheten av att arbetsgivarna skulle ställa sig hämningsfriare och hårdare i sitt förhållande till arbetstagarna vid inträdande arbetsbrist, i händelse en så omfattande arbetslöshetsförsäkring som den föreslagna genomfördes.

Detta ger anledning fästa uppmärksamheten på utvecklingen i Sverige sedan början av 1920-talet i sättet att betrakta och behandla arbetsstyrkans reduktion vid stark konjunktunedgång.

Den ekonomiska krisen i början av 1920-talet kom för de flesta överraskande snabbt och träffade arbetsgivare, som i stor utsträckning genom föregående tids hårda beskattning hade inga eller mycket mätliga reserver. Därtill kom, att de, som då stodo i ledningen, saknade erfarenhet av någon föregående kris av tillnärmelsevis liknande omfattning. Följden blev att på de flesta arbetsplatser de anställda avskedades i hastigt tempo; man kanske ej går för långt med att säga, att ledningen ibland handlade i panik; läget föreföll så skrämmande dåligt utan skymt till förbättring. Korttid användes endast i begränsad utsträckning, och företagen arbetade företrädesvis full tid med kanske tredjedelen eller fjärdedelen av sin personal. Det ansågs med fog rationellare att på detta sätt arbeta full tid med en mindre styrka än korttid med en större, och det mindretal skickliga resp. skickliga och äldre arbetare, som fingo stanna kvar i arbete med full förtjänst, klagade icke heller.

Som alltid går emellertid konjunkturen i vågor ehuru av mycket oregelbunden längd, och även denna gång vände sig kurvan uppåt. Den skildrade metoden visade sig då ha haft både goda och dåliga följder sett från företagarnas ståndpunkt. Den kraftiga reduktionen av arbetsstyrkan och därmed följande stora arbetslösheten skapade en ökad villighet hos arbetarna att godtaga sänkta löner, och arbetet kunde därigenom sättas i gång snabbare, och utvecklingen uppåt blev tidigare och kraftigare, än vad sannolikt eljest blivit fallet, till fördel såväl för arbetsgivare som företagare. När det gällde att öka arbetarestammen, så visade det sig dock att det efter denna långa och omfattande kris ej gick att få tillbaka samma arbetare som förut; det blev nödvändigt att lära upp nytt folk till mycket stor del, med vad detta betingade i förstört material och bortkastade timpengar, och därtill kom att det naturligtvis gick trögare att få fart på tillverkningen. Mången arbetare visade sig f. ö. efter en tids arbete och efter att hava producerat ett antal »vargar» olämpliga för yrket. Det bör även erinras om att den genomgångna konjunkturväxlingen hade visat huru skadlig en längre periods sysslolöshet kan vara, i det att mången yrkesarbetare, som gått helt sysslolös, när ar-

bete åter bjöds, hade mycket svårt att finna sig till rätta t. o. m. i sitt gamla yrke; han hade i viss mån blivit obekvämt till arbete.

Efterkrigstidens sociala utveckling och vunna ekonomiska erfarenheter hade i nästa kris skapat ett annat utgångsläge. Arbetsgivaren hade i större utsträckning lärt sig att se socialt på frågorna, och den avsevärda höjning, som ägt rum i arbetarens ställning i allmänhet, hade även utvecklat det sociala sinnet hos arbetstagaren så att han kände en större solidaritet med det svenska samhället i stort. Den skicklige bättre arbetaren blev villigare att göra en uppoffring för sin kamrat än tidigare. Företagare och arbetare voro sålunda båda beredda att möta krisen i början av 1930-talet på ett annat sätt än cirka tio år tidigare, och korttid blev allmän med de uppoffringar, som detta å båda sidor innebar, men också med de förhoppningar, som denna metod gav för framtiden. Den grupp, som säkerligen inlade förtjänst om denna utveckling, var det ofta framsynta och för sitt folk och företag varmt intresserade arbetsbefälet, som såg den rätta vägen och fick stöd för sin linje såväl från arbetsgivaren som från arbetstagaren. Det sätt, på vilket krisen passerades i början av 1930-talet med lärdomar från 1920-talet, bidrog säkerligen till den mjuka utvecklingen i samarbetet på arbetsmarknaden under resten av 1930-talet och har även i stor utsträckning skapat underlaget för sammanhållningen i det nuvarande läget.

När vi ha kunnat draga lärdom av *en* kris till nytta för sociala samliv och ekonomiska bestånd, då böra vi kunna draga ändå större fördel av *tvenne* så tätt inpå oss liggande stora kriser, och detta borde ge oss möjligheter att tillsammans med tillförsikt möta en kommande kris. När kriget slutar, måste en omställning komma, men mot bakgrund av 1920- och 1930-talen borde vi kunna genomföra den i samarbete utan alltför tvära kastningar och därmed bevisa värdet av en förbättrad såväl andlig som ekonomisk rustning.

Språklig splittring? Den attack mot vår ortografi, som från folkskollärare-håll igångsatts och redan kommit betydligt väsen åstad, är ett lika sorgligt som typiskt tidens tecken. Det ligger i luften en åtrå att »reformera», en klåfingrighet, som dels finner en förklaring i den allmänna villervallan i hela världen, dels i de f. n. genom sin majoritet dominerande folkskiktens ängsliga iver att på varje upp-tänkligt sätt dokumentera sin betydelse.

En reform, som vill räkna med förståelse och anslutning, skall bevisas vara nödvändig och innebära en uppenbar fördel i förhållande till det förhandenvarande. Att försöka inbilla Sveriges folk, att vårt stavningssätt inte duger därför, att det är besvärligt att lära alla att stava rätt, är intet skäl. Tror någon, att de stora världsspråken för att inte tala om konstspråken äro lättare att stava rätt? Däremot innebär förslaget ett omedvetet underbetyg i flit åt alla dem, som handhava skolbarnens undervisning i rättskrivning! Och, vad värre är, det innebär för envar, som fått eller kommer att få möjlighet att begripa, varför de krångliga och »svåra» orden stavas så oenhetligt, en ständig källa till irriterande inkonsekvenser och — felskriv-

ningar! Men dessa och andra synpunkter, som måste anläggas på en stavningsreform, hava redan tillräckligt framhållits av andra.

Det torde kunna förutsättas som en naturlig sak, att en stavningsreform sådan som den föreslagna icke kommer att godkännas av dem, som icke blott lärt sig skriva i enlighet med den vedertagna rättstavningssläran, utan därtill hava fått sig till livs grundliga insikter i exempelvis låneordens ursprung och härledning. Som bekant finns det fortfarande, mer än 35 år efter vår sista rättstavningsreform, massor av svenskar, som strunta i att använda dess bekvämligheter. Den, som i likhet med undertecknad fått lära sig stava på två olika sätt, förstår dem innerligen väl. Ändå var det den gången i stort sett ganska obetydliga ändringar, som viddogs. Nu gäller det att riva bort själva grunden för ordens skrivning. Ty att förslaget går ut på att lära barnen »skriva, som de tala», innebär intet mindre än att kasta loss från vårt skrivspråks förankring inte bara i hävd och tradition utan, vad allvarligare är, i härledning och etymologi. Det torde därför icke vara överdrivet att karakterisera det hela som ett artificiellt skrivspråk, ett farligt experiment, när det gäller ett så urgammalt och hittills så pass välvårdat språk som vårt svenska. Det enda konsekventa i förslaget är dess medvetna utrotande av varje samband med latin, grekiska och i allmänhet främmande språk, inklusive danskan.

Tendensen kan påvisas på andra håll. Det kan knappast undgås, att man undrar, om särskild hänsyn tagits till norska förhållanden. Ingen kan förneka, att det finns alltför många likheter mellan norr-männens nynorska stavningssätt och det här föreslagna, för att man skulle kunna helt avvisa tanken på att konsekvenserna komma att bli lika dem, med vilka vårt västra grannfolk fortfarande får dragas. I så fall finns det stor anledning till allvarlig oro.

Men det finns än allvarligare exempel på följderna av hänsynslös reformiver på det språkliga området. Nygrekerna hava de sista decennierna haft att dragas med en språklig strid mellan tämligen exakt samma tendenser, som nu hota att störa lugnet och enigheten i gamla Sverige. Det s. k. *demotiska* grekiska skrivsättet avser att återge talspråket så enkelt och lättfattligt som möjligt. Bl. a. återger detta »folkspråk» i ordets sämsta bemärkelse de många olika i-ljuden stereotyp med ett enda tecken. För den, som lärt sig att skriva grekiska med ledning av det litterära grekiska språket, vilket direkt går tillbaka på det s. k. *koine*-språket (som t. ex. Nya Testamentet är skrivet på), förefaller demotisk stavning hopplöst svårbegriplig, och den, som icke har något begrepp om hur de olika orden etymologiskt böra skrivas, har oerhört svårt att lära sig nygrekiska direkt. Mot detta moderniserade grekiska skrivspråk står det, redan betydligt anpassade s. k. *katharevousa*-språket (»ren- eller rättskrivnings-språket»), som hittills någorlunda lyckats bevara sin ställning som litterärt språk, även om en hel del modern grekisk litteratur författats på demotisk grekiska.

Liksom i Norge har i Grekland språkstriden lett till att litteraturen och språket splittrats i tvenne läger. Folk med känsla för det språk-

riktiga och det ansvar gentemot gångna tider och kommande generationer, som åvilar den levande generationen, sätta sig med stor bestämdhet emot det modernistiska folkspråket. Såväl tidningar som skönlitterära skrifter hålla i det längsta fast vid det hävdvunna skrivspråket, medan nystavningen fått hängivna anhängare bland dem, som tacksamt anamma allt, som smakar opposition mot »gamalt och fornt». Att även en och annan representant för den »högre bildningen» anslutit sig till de senare, är undantag, som blott bekräfta regeln — liksom hos oss!

Vårt svenska språk är icke ett av de mest fulländade språk, som talas eller skrivs. Mycket av vår nationella stelhet och tungroddhet vilar däröver. Men därför är det väl inte nödvändigt att styra ut det i den narråpa, som reformivrarna sömmat? Den karikatyr av en ortografi, som förslaget i stort sett innebär, kommer att mottagas med i bästa fall ett stilla löje, i värsta fall avsky hos dem, som i egenskap av svenskättlingar i främmande land eller utlänningar med kunskaper i svenska och intresse för svensk litteratur hittills tagit del av vad som skrivits på svenska. Det kommer mot detta att från folkskollärarehåll invändas, att vårt svenska språk i första hand skall formas så, att våra svenska barn utan onödiga svårigheter kunna lära sig att skriva det rätt. I så fall skall det först bevisas, att det är svårare att lära sig ett svårt men konsekvent format språk än en inkonsekvent förvrängning därav. Och även om detta skulle vara möjligt, kommer ingen från det ansvar, som vilar på envar svensk, att förvalta arvet från fäderna så, att det icke går vidare till våra barn och efterkommande fördärvat och förvridet. Vi behöva tydligen en förening för — svenskhetens bevarande i folkskolan!

Hur mycket reformivrarna i olika läger än lyckas genomdriva av vad de peka på, kommer det med största säkerhet att finnas tillräckligt många svenskar kvar, som slå vakt om modersmålets vård och rätta bruk. Det är säkerligen icke oberättigat att hoppas, att dessas antal redan nu är stort nog för att garantera, att en vetlig stavning kan räddas undan och förmedlas till kommande släktled. Att våra skönlitterära och vetenskapliga författare skulle förfalla till att använda det tänkta nya kaotiska skriftspråket får väl anses uteslutet. Följden skulle bli, att vårt kulturellt hittills så enhetliga land ställdes inför en allvarlig splittring i språkligt avseende. Detta om något borde vi förskonas ifrån.

Natan Valmin.

Studentriks- 1943 års allmänna studentkonferens motsågs med
dagens facit. ganska stor spänning. Krisförhållandena ha förstorat åtskilliga problem, som redan tidigare förelegat för de yngre akademikerna, och de intellektuellas sociala frågor ha i motsvarande grad blivit aktuella i den allmänna diskussionen. Det betydande förarbetet till konferensen hade också givit utgångspunkter för debatt både bland studenterna och i pressen, och kring utredningarna om tillströmningen till och förhållandena på den akademiska arbets-

marknaden fördes före studentriksdagen ett delvis klart politiskt meningsutbyte i »spärrfrågan». När konferensdagarnas arbetsresultat så började tillkännagivas i oftast knapphändigt refererade resolutioner, och de sakligt orienterande föredragen visade sig utgöra de offentliga huvudnumren, medan den oorganiserade vältaligheten i studentdebattens klassiska form föreföll utdöd, spred sig sannolikt en viss besvikelse över studentriksdagen såsom evenemang. Eftermälet blev emellertid mycket gott i pressen. Ett tämligen obehövt friskbetyg från nazistsmitta utfärdades här och var i den liberala pressen och studenterna fingo uppbära allmänt beröm för saktighet, värdigt uppträdande och demokratiskt sinnelag. Resultatet av 1943 års studentkonferens blev en ganska stor good will för de yngre akademikerna som samhällsmedlemmar; man konstaterade dessutom välvilligt att man kanske måste göra någonting för dem. Därför kan det vara av ett visst intresse att undersöka, vilka åtgärder som studentkonferensen betecknade som önskvärda eller nödvändiga.

I sitt hälsningsanförande till studentriksdagen uttalade statsrådet Bagge sin tillfredsställelse med att också de akademiska studiernas uppläggning tagits upp till behandling. Fackkommissionernas resolutioner i studiefrågor vittna om att hans meddelande om pågående och blivande utredningar om utbildningen inom de flesta studieriktningar måste ha framkallat livlig tillfredsställelse hos studenterna. I en rad punkter ställdes nämligen reformyrkanden. I en hel del fall ger det mera allmänna kravet på »rationalisering» eller »effektivisering» endast upplysning om förekomsten av brister, inte några uppslag till botemedel. Men mycket, som förefaller värt att allvarligt prövas, framkom också.

Hit hör läraraspiranernas krav på praktisk pedagogisk utbildning före examen, och på systematisk orientering i bibliotekens och den vetenskapliga litteraturens svärgenomträngliga mysterier. Filosoferna begärde också att studieplanerna skulle läggas så att examen kunde avläggas inom rimlig tid, vilken preciserades till fyra år för fil. mag. och tre år för fil. kand. För många ämneskombinationer skulle ett tillmötesgående av detta krav innebära en mycket kraftig minskning av studietiden och medföra motsvarande förbilligande av utbildningen och lägre ålder för tillträde till avlönat arbete. Ett mycket allvarligt tonfall har studentkonferensens uttalande om de yngre forskarnas belägenhet, som förklaras innebära en fara för den svenska vetenskapens kvalitet och omfattning. Botemedlet ser man bl. a. i att statsmakterna avhjälpa den brist på biträdande akademiska lärare, som med skärpa påtalades under studentriksdagen. Teologerna förklara att »den praktiska prästutbildningen i sin nuvarande form är otillräcklig, varför en förbättring av denna är oundgängligen nödvändig». Bl. a. önskar man utredning, om denna utbildning ej helt eller delvis borde förläggas till internat. Även medicinarna framföra krav på förbättrad utbildning. Det nuvarande »kompletteringseländet» vill man avhjälpa genom återinförande av medikofilen. Härigenom skulle de numera normala förstudierna före

inskrivningen i fakulteten bli betydligt värdefullare. I den nya medikofilen anses moderna språk absolut oundgängliga, eftersom gymnasiet f. n. icke meddelar kunskaper häri, tillräckliga för medicinarernas utbildning. Juristerna förefalla överraskande belåtna, utom beträffande tillgången på kurslitteratur. Statsvetenskaperna framhålla önskvärdheten av att de samhällsvetenskapliga ämnena sammanföras i en ny fakultet såsom redan skett vid Åbo akademi och vilja införa sociologi såsom särskilt examensämne — sedermera har riksdagen begärt utredning om införande av sociologiprofessurer. Bland kraven på förbilligade studiekostnader förtjänar tandläkarnas att särskilt antecknas. De göra nämligen gällande att en tandläkarexamen f. n. kostar 25,000 kronor.

De resolutioner, som behandla förhållandena på arbetsmarknaden, ha helt naturligt mindre karaktären av reformuppdrag än av intressegruppens krav gentemot samhällets övriga medlemmar. Den sakliga tonen och den mycket starka motiveringen i dessa krav ha allmänt vitsordats och det finns därför anledning att uppmärksamma, att de flesta grupperna av yngre akademiker begära tämligen radikalt förbättrade villkor. Intresset för befolkningsfrågans praktiska lösning, som nog måste sägas vara störst just bland de yngre akademikerna, ger en särskild relief åt uttalandena om svårigheterna för familjebildning. Den teologiska kommissionens lidelsefria yttrande i ämnet förtjänar att bli allmänt bekant som exempel på det faktiska läget för en grupp akademiker år 1943:

»Familjebildningen är för närvarande ett synnerligen svårt problem för teologie studerande och yngre präster.

Genomsnittsåldern vid prästvigning är 29 år. Genomsnittliga studieskuldsamman är c:a 10,000 kronor. Den kontanta lönen under 3—5 år efter prästvigningen uppgår till omkring 2,500 kronor. Ränta och 5 % amortering å den genomsnittliga studieskulden utgör 1,000 kronor. Vidare avgå skatter och försäkringar. På återstående 1,200 kronor torde någon familj icke rimligtvis kunna försörjas.»

Av principiellt intresse torde främst vara det genomgående kravet på att en hållbar jämförelse mellan inkomstförhållandena för akademisk arbetskraft och annan skall ske vid lönesättningen, så att det sena inträdet i förvärvslivet, nödvändigheten av amortering på rimlig tid av studieskulder och den ofrånkomliga ansvarsställningen beaktas. Så sker f. n. icke enligt studenternas mening och åtskilliga framförda praktiska exempel synas bekräfta denna åsikt. Eftersom Sveriges ekonomiska läge är sådant att sannolika utsikter till större förbättringar icke föreligga på ganska lång tid, måste man här räkna med ett bestående och allvarligt samhällsproblem. Den troliga följden är att de yngre intellektuella under omständigheternas tryck kommer att föras ut i intressestrider, vilka samhället måste söka dämpa genom framsynthet och förståelse.

På förhand hade det största intresset vid studentkonferensen samlats kring frågan om tillströmningen till de intellektuella yrkena. Just med anledning härav är det ganska förvånande att konferensens beslut i dessa frågor genomgående missuppfattats. Genom kon-

stateranden att »spärrtanken avvisats av studenterna» har säkerligen felaktiga föreställningar på många håll uppstått. Undersöker man fakta, finner man att teologer och statsvetenskapare generellt avvisa »spärren», teologerna med hänvisning till kyrkans kallelsetanke, statsvetenskaparna åter med brasklappen att, om reglerande åtgärder skulle driva studenter från andra studieriktningar till pol. mag.-studier, »kan spärren bli aktuell». Juristerna önska höja kvaliteten bland de juris studerande. Deras förslag skulle, genomfört i praktiken, närmast komma att verka som en s. k. begåvnings spärr. Filosoferna önska en reglering av tillströmningen till lärarbanan i samband med den föreslagna magisterkursen. Medicinarna kräva skärpt spärr med hänvisning till den omfattande arbetslösheten bland de yngre läkarna och förena sig med fackhögskolornas representanter i kravet på att »golvytespärren», som betingas av institutionernas storlek, skall utbytas mot en spärr, betingad av läget på arbetsmarknaden. Lantbrukshögskolans och skoghögskolans representanter uttala dock sin förvissning om att agronomer och jägmästare behövas i större utsträckning. Vill man i dessa uttalanden se ett svar, så kan icke gärna härur utläsas att arbetsmarknadsreglerande åtgärder för akademikerna avvisats av studentkonferensen. Och det är behovet av dessa som varit på tal i den »spärrdiskussion», som förts och ännu mer refererats med starkt förenklade frågeställningar.

Samtliga studieriktningars representanter enades i kravet på förbättrad yrkesvägledning och förbättrad universitetsstatistik samt i begäran om upprättandet av ett institut för arbetsmarknadsprognoser. I sitt kraftigt tillstyrkande yttrande över rektor Ivar Sefves motion till årets riksdag om yrkesvägledning för studenter har Sveriges Förenade Studentkårers styrelse ännu en gång understrukt behovet av detta prognosinstitut. Genom dess tillkomst skulle det bli möjligt att med säkerhet yttra sig om situationen på den akademiska arbetsmarknaden under den närmaste tiden och måhända också göra vissa sannolikhetskalkyler för den längre sikten. Vinsten härav vore uppenbarligen mycket stor. Det hittills alltid lika obestämda talet om överbefolkning av de akademiska yrkena skulle då kunna bli bekräftat eller vederlagt av fakta.

Till slut må endast nämnas att resolutionerna beträffande studenternas värnpliktsförhållanden, i de nordiska frågorna, i frågan om internationell studenthjälp, om studentekonomin (t. ex. förslaget om rätt till avdrag vid skattebetalning för amortering av studieskulder) och kanske främst resolutionen om inledandet av ett organiserat samarbete mellan akademikerna i intressefrågor skulle ha varit värda lika ingående kommentarer.

Th. Ake Leissner.

Estlandssvenskarna i be- Den estlandssvenska befolkningsgruppens
folkningsstatistikens ljus. demografiska förhållanden ha gjorts till föremål för en ingående statistisk undersökning av fil. lic. H. Hyrenius, som framlagt sina resultat i en akademisk avhandling.¹

¹ Estlandssvenskarna. Demografiska studier av H. Hyrenius. Gleerups förlag.

Den svenska koloniseringen i Estland kan spåras tillbaka till 1100-talet, framhåller författaren i den historiska inledningen. Den svenska befolkningen kom så småningom i ett visst beroende av det tyska ordensväldet, som dock bröts, då Estland på 1500-talet underställdes den svenska kronan. Förläningsväsendet, krig och örlog tog sin anpart även hos de svenska kronobönderna i Estland, och då det svenska östersjöväldet bröt samman hade den svenska befolkningen i Estland starkt decimerats och tidigare svenskbygder ödelagts eller övergått i esternas händer. Den ryska tiden skapade stora svårigheter för minoriteterna men trots eller snarare kanske tack vare det tryck, för vilket även estlandssvenskarna utsattes, lyckades de genom tiderna behålla sin nationella särart. Efter 1918 skapade det fria Estlands framsynta politik möjligheter till socialt och ekonomiskt framåtskridande, en utveckling som genom det pågående stormaktskriget avbrutits och uppskjutits till en obestämd framtid.

Enligt 1934 års folkräkning i Estland utgjorde antalet personer av svensk stam 7,641, d. v. s. 0,7% av hela Estlands befolkning. Av svenskarna voro 2,425 eller ungefär $\frac{1}{3}$ bosatta på Ormsö, där de utgjorde 95% av den totala folkmängden. Av Estlands svenskar hade 91% på landsbygden och 32% i städerna behållit sitt gamla språk. Till övervägande delen eller $\frac{2}{3}$ voro de manliga yrkesutövarna sysselsatta inom jordbruket med binärningar och $\frac{1}{10}$ inom industri och hantverk. Över 40% av samtliga yrkesutövare hörde till kategorin företagare, som bedriva sitt arbete med familjemedlemmarnas hjälp — huvudsakligen jordbruk. Gruppen arbetare och tjänstefolk utgör en jämförelsevis ringa del, 25% mot för hela Estland 43%.

I svenskkommunerna torde skolbildningen ha legat något över den estniska landsbygdsbefolkningens i övrigt. De fullständiga analfabeterna utgjorde år 1934 för män 1,5% och för kvinnor 2% av befolkningen, vilket innebär en minskning sedan år 1922 med 35%. Det kan vidare anföras att under senare år c:a 70% av de estlandssvenska barnen gått i rent svenska folkskolor, där de självfallet erhållit undervisning i landets huvudspråk.

Uppgifter om befolkningsrörelsen — antal födda, döda och giftermål m. m. — äro för äldre tider givetvis osäkra men det vill synas som om förhållandena varit normala. Folkräkningarna i Estland åren 1881, 1897, 1922 och 1934 ge däremot möjligheter till en något mera tillförlitlig uppfattning av nämnda förhållanden under senare tid.

För landsbygdsbefolkningen var födelsetalet år 1881 c:a 26 promille och motsvarande tal år 1934 är 19 promille, vilket är något högre än inom den estländska befolkningen i övrigt. Under åren 1932—1935 vigdes estlandssvenskarna i 75% av fallen med svensk kvinna, vilken siffra för åren 1936—1938 sjönk till 67%. Den ökade tendensen till nationella blandäktenskap sammanhänger med att den tidigare isoleringen i fråga om yrke och boplats börjat brytas. Giftermåls-

Lund 1942. I Svensk Tidskrift årg. 1941 häfte 9 behandlades Estlandssvenskarnas historia och kulturella förhållanden utförligt i en uppsats av fil. lic. Gerhard Hafström.

frekvensen såsom sådan får betraktas som relativt låg beroende bl. a. på ökade flyttningar.

Födelseatalen ha under senare år sjunkit betydligt och utgjorde för år 1936—1938 14,5 promille, ungefär motsvarande det rikssvenska födelseatalet. På grund av olikheter i ålders- och civilståndsfördelningar äro emellertid de allmänna födelseatalen vid jämförelser mindre lämpliga såsom mått på nativiteten. Fördenskull brukar man använda s. k. fruktsamhetstal, vilka ange antalet nedkomster i relation till antalet kvinnor i fruktsam ålder, 15—45 år. En på så sätt mätt äktenskaplig fruktsamhet ger för den estlandssvenska, den estländska och den rikssvenska landsbygdsbefolkningen talen 166, 130 och 109 promille. I städerna åter råder det motsatta förhållandet. Den utomäktenskapliga fruktsamheten är bland estlandssvenskarna utomordentligt låg, vilket väl torde bero på religiösa faktorer m. m.

Dödligheten bland estlandssvenskarna var avsevärt lägre än hos hela Estlands befolkning.

Författaren har i förra delen av sin avhandling med stöd av den officiella estniska statistiken tecknat en bild av estlandssvenskarnas demografiska förhållanden, vilken här endast i allra största korthet kunnat antydast. Han har emellertid med hjälp av nytt och utförligare statistiskt primärmaterial sökt häva bristerna och ofullkomligheten i det officiella materialet för att därigenom kunna tränga till botten med problem, som eljest icke alls eller endast ofullständigt kunnat belysas. Fördenskull införskaffades ett material för en specialstatistisk undersökning, som tack vare de yttre politiska omvälvningarna dock icke erhöll avsedd omfattning. Materialet, som utgöres av kyrkoboksutdrag i förekommande fall kompletterade med uppgifter från civilregistret, omfattar mitten och senare hälften av 1800-talet samt perioden 1918—1937. Ur denna efter familjestatistiska metoder genomförda del av undersökningen kan anföras följande.

Medelvigselåldern för estlandssvenska både män och kvinnor låg på 1800-talet avsevärt under de rikssvenska talen, en skillnad, som på senare år krympt samman, ehuru giftermålsåldern fortfarande i genomsnitt ligger $1\frac{1}{2}$ å 2 år lägre för estlandssvenskarna än för rikssvenskarna. De unga äktenskapen kunna förklaras bland annat av estlandssvenskarnas realistiska syn på äktenskapet — medveten eller omedveten — såsom lämplig utväg att under rådande hårda levnadsvillkor lösa arbetskraftsproblemet inom jordbruket. I äldre tider torde väl även det förhållandet ha spelat stor roll, att gifta män med barn brukade slippa från den ryska militärtjänsten.

Den forna starka bundenheten vid gamla folkseder framstår tydligt, då man granskar vid vilken tid på året som äktenskapen ingås. Under 1800-talet ingingos över hälften av alla äktenskap under december månad, då de företrädesvis koncentrerades till tiden mellan jul och nyår. Under de senaste 20 åren har tidpunkten för brölloppen förskjutits mot en jämnare fördelning på årets månader, dock med absoluta tyngdpunkten till de första sommarmånaderna. Ganska na-

turligt för en övervägande jordbrukande befolkning, som vill möta årets brådaste tid med ett maximum av arbetskraft.

I fråga om fruktsamhetsförhållandena, som i avhandlingen ingående mätas och analyseras, är bland annat att märka att för senare tid fruktsamheten i olika åldrar är större för den estlandssvenska än för den rikssvenska befolkningen. Förhållandet är dock omkastat i den lägsta och de högsta åldersklasserna, vilket i förra fallet beror på att föräktenskapliga konceptioner äro betydligt vanligare i Sverige. Det framstår såsom något anmärkningsvärt att på Ormsö tiden mellan vigsel och första nedkomsten är betydligt längre än på Nuckö och Rikul eller resp. 1,88, 1,47 och 1,44 år. En möjlig förklaring härtill skulle vara en genom ständiga ingiften skapad konstitutionell svaghet hos Ormsöborna.

Om den estlandssvenska befolkningens vandringar under 1800-talet äro uppgifterna i litteraturen knapphändiga och ofta icke fullt tillförlitliga. I fråga om svenskommunerna Ormsö och Rikul föreligga dock användbara data, av vilka framgår att Ormsöbornas vandringar betingats av sociala och militära skäl. Vandringarnas karaktär av flykt och utsträckning till främmande länder gäller icke i samma grad den senare kommunen.

Den estländska vandringsstatistiken för senare år ger vid handen att ett ökat antal estlandssvenskar främst kvinnor utvandrat till Sverige. Den i Sverige rådande bristen på arbetskraft inom husligt arbete och jordbruk har skapat möjligheter för denna vandring. Kvinnorna kunna i övervägande grad yrkesbetecknas som hembiträden och männen som jordbruksarbetare. I Sverige ha estlandssvenskarna huvudsakligen koncentrerats till Stockholm, Stockholms län och Gotlands län. Den starka utvandringen till Sverige har icke varit utan inverkan på den estlandssvenska befolkningens struktur och ålderssammansättning samt därmed framtidsutsikter.

Till den estlandssvenska befolkningen hör ursprungligen, som bekant, även Gammalsvenskbyborna, vilka år 1781 förflyttades från Dagö till trakterna av Dnjepr i södra Ryssland. Ett kapitel med demografiska data rörande Gammalsvenskbyborna såväl före som efter inflyttningen till Sverige år 1929 avslutar denna akademiska avhandling. Dess vetenskapliga förtjänster må bedömas vid disputationen. Den förtjänar emellertid att uppmärksammas utanför fackmännens krets, då den på många punkter kompletterar och fördjupar vår kännedom om förhållanden, seder och bruk hos den svenska folkspillran i Estlands nordvästra kusttrakter.

W. Romberg.